

P R I J E V O D I

EPISTEMOLOŠKA MORA

R. M. Smullyan

Prizor 1

Franjo je u ordinaciji očnog liječnika. Liječnik podiže knjigu i pita: »Koje je boje?« Franjo odgovara: »Crvene.« Liječnik kaže: »Aha, baš kao što sam mislio! Vaš je cjelokupan mehanizam za boje otkazao. No srećom, vaše je stanje izlječivo, za nekoliko ću vas tjedana dovesti u savršenu formu.«

Prizor 2

(Nekoliko tjedana kasnije.)

Franjo je u laboratoriju eksperimentalnog epistemologa. (Uskoro ćete saznati što to znači!) Epistemolog podiže knjigu te također pita: »Koje je boje ova knjiga?« Premda je Franjo prethodno bio otpušten od onog liječnika kao »izlječen«, on je ipak postao vrlo analitičan i oprezan, pa ne želi dati nijednu izjavu koju bi bilo moguće pobiti. Stoga Franjo odgovara: »Meni izgleda crvena.«

Epistemolog: Pogrešno!

Franjo: Mislim da niste čuli što sam rekao. Ja sam samo rekao da meni izgleda crvena.

Epistemolog: Čuo sam vas i vi ste pogriješili.

Franjo: Dajte da to raščistimo: mislite li da je pogrešno to da je ta knjiga crvena, ili to da meni izgleda crvena?

Epistemolog: Ja očitito nisam mogao misliti da je pogrešno to da je ta knjiga crvena jer vi niste ni rekli da je crvena. Sve što ste rekli bilo je da vam izgleda crvena i upravo ta je tvrdnja pogrešna.

Franjo: Ali, vi ne možete reći da je tvrdnja »Ona mi izgleda crvena« pogrešna.

Epistemolog: Ako to ne mogu reći, kako to da sam upravo to rekao?

Franjo: Mislim da ne možete to misliti.

Epistemolog: Zašto ne?

Franjo: Pa ja sigurno znam koje boje mi knjiga izgleda.

Epistemolog: Ponovo griješite.

Franjo: Ali nitko ne zna bolje od mene kako meni stvari izgledaju.

Epistemolog: Žao mi je, ali nemate pravo.

Franjo: Pa tko bi znao bolje od mene?

Epistemolog: Ja znam.

Franjo: Ali kako biste vi mogli imati pristup mojim privatnim mentalnim stanjima?

Epistemolog: Privatna mentalna stanja! Metafizičko smeće! Vidite, ja sam praktični epistemolog. Metafizički problemi o »duhu« kao suprotstavljenu »materiji« nastaju samo zbog epistemološke zbrke.

Epistemologija je pravi temelj filozofije. No problem je svih prošlih epistemologa u tome što su upotrebljavali samo teorijske metode pa se većina njihovih diskusija izrodila u prazne igre riječi. Dok su drugi epistemolozi svečano raspravljali o pitanjima kao što je može li čovjek pogriješiti kad tvrdi da vjeruje to i to, ja sam otkrio način da razriješim taj problem eksperimentalno.

Franjo: Kako biste uopće mogli raz riješiti te stvari empirijski?

Epistemolog: Izravnim čitanjem tuđih misli.

Franjo: Znači li to da ste vi telepat?

Epistemolog: Naravno da nisam. Ja sam samo uradio ono što je očitito trebalo uraditi, naime konstruirao sam napravu za čitanje mozga – tehnički poznatu kao cerebroskop – koja je na djelu upravo sada u ovoj sobi i skanira svaku nervnu stanicu vašeg mozga. Na taj način ja mogu očitati svaki vaš osjet i svaku misao,

pa je jednostavna objektivna istina to da vama ova knjiga ne izgleda crvena.

Franjo (*Potpuno obeshrabren*): Blagi bože, ja bih se doista mogao zakleti da mi je knjiga izgledala crvena: sigurno je da mi izgleda da mi izgleda crvena!

Epistemolog: Zao mi je, ali ponovo griješite.

Franjo: Doista? Nije istina ni to da mi izgleda da mi izgleda crvena? Onda je barem sigurno to da mi izgleda tako da mi izgleda da mi izgleda crvena.

Epistemolog: Ponovo greška! I griješit ćete bez obzira na to koliko puta ponovite izraz »izgleda mi da« ispred stava »knjiga je crvena«.

Franjo: To je fantastično! Pretpostavimo da umjesto izraza »izgleda mi da« kažem »ja vjerujem da«. Da pokušamo ponovo od početne razine. Ja povlačim tvrdnju »izgleda mi crvena« i umjesto toga tvrdim »Vjerujem da je ova knjiga crvena«. Je li ta tvrdnja istinita ili lažna?

Epistemolog: Samo tren da skanim brojčanicu naprave za čitanje mozga – ne, tvrdnja je lažna.

Franjo: A što je sa »Ja vjerujem da vjerujem da je knjiga crvena«?

Epistemolog (*konzultirajući svoj brojčanicu*): Također lažna. I ponovo, bez obzira na to koliko puta ponovite »Ja vjerujem«, sve ove rečenice koje uključuju vjerovanja bit će lažne.

Franjo: Doista, ovo je za mene vrlo poučno iskustvo. Ipak, dozvolit ćete da mi malo teško pada to što uviđam da mogu imati beskonačno mnogo krivih vjerovanja!

Epistemolog: Zašto kažete da su vaša vjerovanja kriva?

Franjo: Pa zar mi vi to ne govorite cijelo vrijeme?

Epistemolog: Zasigurno ne!

Franjo: Moj bože, ja sam bio spreman da priznam sve svoje greške, a vi mi sad govorite da moja vjerovanja nisu pogrešna; što vi to pokušavate, da me napravite ludim?

Epistemolog: Hej, smirite se! Pokušajte se prisjetiti: kad sam ja to rekao ili podrazumijevao da je bilo koje od vaših vjerovanja pogrešno?

Franjo: Pa sjetite se samo beskonačnog niza rečenica: (1) Vjerujem da je ova knjiga crvena; (2) Ja vjerujem da vjerujem da je ova knjiga crvena; i tako dalje. Rekli ste mi da je svaka od ovih tvrdnji lažna.

Epistemolog: Istina.

Franjo: Pa kako onda možete konzistentno braniti stav da moja vjerovanja u te lažne tvrdnje nisu pogrešna?

Epistemolog: Jer, kao što rekoh; vi ni u jednu od njih ne vjerujete.

Franjo: Čini mi se da shvaćam. Pa ipak nisam potpuno siguran.

Epistemolog: Dopustite mi da to izrazim na drugi način. Zar ne vidite da vas upravo lažnost svake od

tvrdnji koju branite spašava od pogrešna vjerovanja u onu prethodnu? Prva je tvrdnja, kao što sam vam rekao, lažna. Pa dobro! No druga tvrdnja jednostavno podrazumijeva da vjerujete u prvu. Da je druga tvrdnja istinita, vi biste vjerovali u prvu i stoga bi vaše vjerovanje o prvoj tvrdnji doista bilo pogrešno. No srećom, druga je tvrdnja lažna, dakle nije tako da vi stvarno vjerujete u prvu tvrdnju, pa stoga vaše vjerovanje u prvu tvrdnju nije pogrešno. Stoga lažnost druge tvrdnje implicira da nemate pogrešno vjerovanje o prvoj; lažnost treće na isti vas način spašava od pogrešna vjerovanja o drugoj, itd.

Franjo: Sad mi je savršeno jasno! Znači niti jedno od mojih vjerovanja nije bilo pogrešno, samo su tvrdnje bile pogrešne.

Epistemolog: Točno.

Franjo: Vrlo zanimljivo! No uzgred, koje je boje knjiga uistinu?

Epistemolog: Crvena je.

Franjo: Što!?

Epistemolog: Tako je. naravno da je knjiga crvena. Što je s vama, zar nemate oči?

Franjo: A zar ja nisam ustvari neprekidno govorio da je knjiga crvena?

Epistemolog: Naravno da niste. Vi ste neprekidno govorili da vam izgleda crvena, da vam izgleda da vam izgleda crvena, da vjerujete da je crvena, da vjerujete da vjerujete da je crvena, i tome slično. Ni jednom niste rekli da je crvena. Da ste, kad sam vas na početku pitao »Koje je boje knjiga?«, jednostavno odgovorili »crvena«, izbjegli bismo cijelu ovu napornu diskusiju.

Prizor 3

Nekoliko mjeseci kasnije Franjo ponovo navraća epistemologu.

Epistemolog: Baš mi je drago što vas vidim! Molim vas sjednite.

Franjo: (*sjeda*) Razmišljao sam o našoj zadnjoj diskusiji i ima mnogo toga što bih želio raščistiti. Za početak, otkrio sam nekonzistentnosti u nekim stvarima koje ste govorili.

Epistemolog: Divno! Ja volim nedosljednosti. Molim vas recite!

Franjo: Pa vi ste tvrdili da, premda su sve moje rečenice koje uključuju vjerovanja bile lažne, ja ipak nisam stvarno imao nijedno lažno vjerovanje. Da niste priznali da je knjiga stvarno crvena, bili biste konzistentni. No ovako samo vaše priznanje da je knjiga crvena vodi vas u nekonzistentnost.

Epistemolog: Kako to?

Franjo: Gledajte, kao što ste sami točno naglasili, u svakoj mojoj rečenici o vjerovanju »Vjerujem da je crvena«, »Ja vjerujem da vjerujem da je crvena«

lažnost jedne spašava me od pogrešna vjerovanja u prethodnu. Međutim vi ste zanemarili da razmotrite prvu rečenicu samu za sebe. Lažnost prve rečenice »Vjerujem da je crvena«, povezana s činjenicom da je knjiga crvena, implicira da ja imam lažno vjerovanje.

Epistemolog: Ne vidim zašto.

Franjo: Pa to je očigledno! Budući da je rečenica »Vjerujem da je crvena« lažna, tada ja ustvari vjerujem da ona nije crvena, a budući da je ona uistinu crvena, ja imam lažno vjerovanje. Evo zato!

Epistemolog (*razočaran*): Žao mi je, ali vaš je dokaz očito neuspjao. Jasno je da lažnost činjenice da vjerujete da je crvena implicira da vi ne vjerujete da je crvena. Ali to ne znači da vi vjerujete da ona nije crvena!

Franjo: Ali ja očito znam da ona ili jest crvena ili nije, stoga ako ne vjerujem da jest, onda moram vjerovati da nije.

Epistemolog: Ni najmanje. Ja vjerujem da je tako da Jupiter ili živi ili ne živi. Ali to niti znači da ja vjerujem da on živi, niti to da vjerujem da ne živi, jer ni za jednu od mogućnosti nemam evidenciju.

Franjo: A tako, pretpostavljam da ste u pravu. No vratimo se važnijim stvarima. Ja čvrsto vjerujem da je nemoguće da mogu griješiti u pogledu svojih vlastitih vjerovanja.

Epistemolog: Moramo li o tome ponovo? Ja sam vam već potanko objasnio da vi (u pogledu svojih vjerovanja, ne svojih stavova) ne griješite.

Franjo: Pa dobro, ja naprosto ni o stavovima ne vjerujem da su pogrešni. Doduše, ako je suditi prema vašoj napravi, oni su pogrešni, ali zašto bih ja vjerovao napravi?

Epistemolog: Tko kaže da biste trebali vjerovati napravi?

Franjo: Pa dobro, trebam li vjerovati stroju?

Epistemolog: Pitanje koje uključuje riječ »treba« ne pripada mom području. Međutim, ako želite, mogu vas preporučiti kolegi koji je odličan moralist, možda će vam on dati odgovor na to pitanje.

Franjo: Ma nemojte sada, ja očito ne mislim »treba« u moralističkom smislu. Ja jednostavno mislim »Ima li ikakva dokaza da je ova naprava pouzdana?«

Epistemolog: Pa imate li?

Franjo: Ne pitajte mene! Ja ustvari mislim trebate li vi vjerovati stroju?

Epistemolog: Trebam li mu ja vjerovati? Nemam pojma, ja ni najmanje ne brinem o tome što bih trebao raditi.

Franjo: Oh, ponovo vi sa svojim moralističkim preprekama. Ono što mislim jest imate li vi dokaza da je ova naprava pouzdana?

Epistemolog: Pa naravno!

Franjo: Pa vratimo se onda osnovnim činjenicama. U čemu se sastoji vaša evidencija?

Epistemolog: Teško da možete očekivati od mene da vam odgovorim za jedan sat, dan ili tjedan. Ako želite sa mnom proučavati ovu napravu, možemo to učiniti, ali uvjeravam vas da je to zadatak od nekoliko godina. Po isteku tog vremena, međutim, vi sigurno ne biste više ni najmanje sumnjali u pouzdanost naprave.

Franjo: Pa moguće je da bih vjerovao da je pouzdana u tom smislu što su njena mjerenja točna, ali tada bih sumnjao u to da je ono što ona mjeri doista značajno. Čini se da ona ne mjeri ništa više no nečija fiziološka stanja i aktivnosti.

Epistemolog: Pa naravno, što biste drugo i očekivali da mjeri?

Franjo: Ja sumnjam da ona mjeri moja psihološka stanja, moja aktualna vjerovanja.

Epistemolog: Zar se ponovo tome vraćamo? Naprava doista mjeri ona fiziološka stanja i procese koje zovete psihološkim stanjima, vjerovanjima, osjetima i tako dalje.

Franjo: Na ovoj točki postajem uvjeren da je sva razlika među nama samo semantičke prirode. U redu, ja dopuštam da vaša naprava točno mjeri vjerovanja u vašem smislu riječi »vjerovanje«, ali ne vjerujem da je u stanju mjeriti vjerovanja u mojem smislu riječi »vjerujem«. Drugim riječima tvrdim da je mrtva točka naših razgovora objašnjiva činjenicom da vi i ja podrazumijevamo različite stvari pod riječju »vjerovanje«.

Epistemolog: Srećom, ispravnost vaše tvrdnje može se provjeriti eksperimentalno. Dogodilo se da u svom laboratoriju trenutno imam dvije naprave za čitanje mozga, pa ću sada jednu usmjeriti na vaš mozak da utvrdim što vi mislite pod »vjerujem«, a onda ću drugu usmjeriti na svoj mozak da otkrijem što ja mislim pod »vjerujem«, i onda ću usporediti ta dva čitanja. Ne, žao mi je ali ispalo je da mi pod riječju »vjerujem« mislimo upravo istu stvar.

Franjo: Ma gonite se s tom svojom napravom. Vjerujete li vi da mi mislimo na istu stvar pod riječju »vjerujem«?

Epistemolog: Vjerujem li ja to? Samo malo dok provjerim napravu. Da, ispada da ja to vjerujem.

Franjo: O Gospode, želite li vi to meni reći da vi uopće niste u stanju da mi kažete što vjerujete bez konzultiranja naprave?

Epistemolog: Naravno da ne.

Franjo: Pa većinom vam ljudi, kad ih pitate što vjeruju, jednostavno kažu. Zašto onda vi, da biste otkrili što vjerujete, idete ovim fantastično zaobilaznim putem usmjeravanja naprave za čitanje misli na svoj mozak i otkrivanja onog u što vjerujete na osnovi zapisa stroja?

Epistemolog: Pa ima li koji drugi znanstveni, objektivčan način za utvrđivanje onoga što vjerujem?

Franjo: Ma dajte, molim vas, pa što sami sebe ne pitate?

Epistemolog (*žalosno*): To ne ide. Kad god samog sebe pitam što vjerujem, ne dobijem nikakav odgovor.

Franjo: Pa dobro, zašto jednostavno ne izjavite to što vjerujete?

Epistemolog: Kako da izjavim to što vjerujem prije nego što saznam što vjerujem?

Franjo: Ma dovraga vi sa svojim znanjem o tome što vjerujete! Sigurno imate barem neku ideju ili vjerovanje o tome što vjerujete, zar ne?

Epistemolog: Naravno da imam takvo vjerovanje. Ali kako da otkrijem što je ono?

Franjo: Bojim se da upadamo u drugi beskonačan regres. Vidite, u ovom času ja se stvarno počinjem pitati niste li vi na putu da poludite.

Epistemolog: Čekajte da pitam napravu. Da, ispada da je moguće da ludim.

Franjo: Bože blagi, pa zar vas to ne plaši?

Epistemolog: Čekajte da provjerim! Da, ispada da me to plaši.

Franjo: Molim vas, možete li zaboraviti ovu prokletu napravu i samo mi reći jeste li uplašeni ili niste?

Epistemolog: Pa upravo sam vam rekao. Međutim o tome sam i saznao od naprave.

Franjo: Vidim da nema nikakve nade da vas odbijem od te naprave. Pa dobro, dajte da se još malo s njom poigramo. Zašto ne priupitate stroj možete li očuvati zdravlje?

Epistemolog: Dobra zamisao! Da, ispada da ga se može očuvati!

Franjo: A kako?

Epistemolog: Ne znam, nisam još pitao napravu.

Franjo: Za ime boga, pa pitajte je!

Epistemolog: Dobra ideja, Ispada da...

Franjo: Što ispada?

Epistemolog: Ispada da...

Franjo: Hajde da čujemo, što ispada?

Epistemolog: Ovo je najfantastičnija stvar na koju sam dosada naišao. Prema napravi najbolje što mogu učiniti jest da prestanem vjerovati napravi.

Franjo: Dobro je! Pa što ćete poduzeti?

Epistemolog: Kako da znam što ću poduzeti, ja ne proričem budućnost.

Franjo: Mislim, što sada namjeravate poduzeti s tim u vezi?

Epistemolog: Dobro pitanje, dajte da se konzultiram s napravom. Prema njoj, moje su sadašnje namjere potpuno proturječne. A vidim i zašto! Uh, zapao sam u strašan paradoks! Ako je stroj pouzdan, ond bih trebao prihvatiti njegov savjet da mu ne vjerujem. Ali ako mu ne vjerujem, tada također sumnjam i u njegov savjet da mu ne vjerujem, i tako sam u totalnom škrupcu.

Franjo: Gledajte, poznam nekoga tko bi vam mogao pomoći da riješite ovaj problem. Ostavljam vas dok se s njim ne posavjetujete. *Au revoir!*

Prizor 4

(*Kasnije istog dana u ordinaciji psihijatra*)

Franjo: Doktore, strašno sam zabrinut zbog jednog svog prijatelja. On samog sebe zove eksperimentalnim epistemologom.

Liječnik: O, eksperimentalni epistemolog. Na svijetu je samo jedan takav. Poznajem ga dobro!

Franjo: To je olakšanje. Ali, shvaćate li vi da je on konstruirao napravu za čitanje uma koju sada usmjerava na svoj vlastiti mozak, pa kad ga netko pita što misli, vjeruje, osjeća, čega se boji i tako dalje, on se prije no što odgovori mora konzultirati sa strojem. Zar ne mislite da je to prilično ozbiljno?

Liječnik: Ne tako ozbiljno kako bi moglo izgledati. Moja je prognoza za njega ustvari sasvim dobra.

Franjo: Pa dobro, ako ste vi njegov prijatelj, ne biste li ga vi mogli malo imati na oku?

Liječnik: Ja ga viđam prilično često i dovoljno ga promatram. Ipak, ne mislim da bi njemu mogla pomoći takozvana psihijatrijska obrada. Njegov je problem neobičan, od one vrste koji se moraju razriješiti sami od sebe. I ja vjerujem da će se to i dogoditi.

Franjo: Nadam se da je vaš optimizam opravdan. U svakom slučaju jasno mi je da je u ovom trenutku meni potrebna pomoć.

Liječnik: Kako to?

Franjo: Moja su me iskustva s epistemologom sasvim iznervirala. U ovom se času pitam nisam li ja taj koji ludim, više ne mogu imati povjerenja ni u to kako mi stvari izgledaju. Možda mi vi u tome možete pomoći.

Liječnik: Bilo bi mi drago, ali neko vrijeme neću moći. U sljedeća sam tri mjeseca nevjerovatno pretrpan poslom. Nakon toga, nažalost, moram na tromjesečni odmor. Dakle, vratite se za šest mjeseci pa ćemo o tome ponovo porazgovarati.

Prizor 5

(*Ista ordinacija, šest mjeseci kasnije*)

Liječnik: Prije no što se posvetimo vašem problemu, vjerujem da će vas razveseliti vijest da se vaš prijatelj epistemolog sada potpuno oporavio.

Franjo: Divno! Kako se to dogodilo?

Liječnik: Gotovo poput udarca sudbine – pa ipak upravo su njegove mentalne aktivnosti bile, da tako kažem, dio »sudbine«. Dogodilo se naime ovo: Još mjesecima nakon što ste ga zadnji put vidjeli, hodao je okolo pitajući se – »trebam li vjerovati napravi ili ne trebam vjerovati napravi, trebam li ili ne trebam, trebam, ne trebam«. (Odlučio je da riječ »trebati« upotrijebi u empirijskom smislu.) To ga nije dovelo nikamo! Stoga je odlučio »formalizirati« cijeli argument. Obnovio je svoj studij simboličke logike, uzeo

aksiome logike prvog reda, a kao nelogičke aksiome dodao neke relevantne činjenice o napravi. Naravno sustav koji je rezultirao iz toga bio je nekonzistentan – formalno je dokazao da treba vjerovati napravi ako i samo ako ne treba vjerovati, dakle da istovremeno i treba i ne treba vjerovati napravi. No, kao što vjerovatno znate, ako u sustavu temeljenu na klasičnoj logici (a to je logika koju je upotrijebio) možemo dokazati jednu proturječnu propoziciju, onda možemo dokazati bilo koju propoziciju, dakle cijeli se sustav ruši. Zato je odlučio da upotrijebi logiku slabiju od klasične – logiku blisku onom što je poznato kao »minimalna logika« – u kojoj dokaz jedne kontradikcije ne povlači nužno dokaz svake propozicije. Međutim, taj se sustav pokazao preslabim da riješi pitanje treba li on ili ne treba vjerovati napravi. Zatim mu je pala na um sljedeća sjajna zamisao. Zašto da ne upotrijebi klasičnu logiku u svom sustavu, premda je sustav koji odatle rezultira nekonzistentan. Je li nekonzistentan sustav nužno beskoristan? Ni najmanje! Premda u slučaju kad nam je dana bilo koja propozicija u takvu sustavu postoji jedan dokaz da je propozicija istinita i drugi dokaz da je lažna, može se dogoditi da pri svakom takvu paru dokaza jedan od njih bude jednostavno psihološki uvjerljiviji nego drugi, pa tako možemo samo izabrati onaj dokaz u koji stvarno vjerujemo! Teorijski zamisao se pokazala kao dobra – stvarni sustav koji bi dobio doista je imao svojstvo da je u svakom takvu paru dokaza jedan od njih uvijek bio psihološki puno uvjerljiviji od drugoga. Štoviše, pri svakom paru kontradiktornih propozicija svaki je dokaz jedne propozicije bio uvjerljiviji od bilo kojeg dokaza druge. Doista, svatko osim epistemologa, mogao je upotrijebiti sustav da odluči treba li vjerovati napravi. Ali evo što se dogodilo epistemologu: On je dobio jedan dokaz da treba vjerovati stroju i drugi dokaz da ne treba. Koji mu je od tih dvaju dokaza bio uvjerljiviji, u koji je dokaz doista »vjerovao«? Jedini način na koji bi on to mogao saznati bio je da se konzultira sa strojem! Ali shvatio je da bi to značilo unaprijed uzeti stvar kao dokazanu, jer obraćanje bi napravi bilo prešutno priznanje toga da joj on ustvari vjeruje. I tako je ostao u nedoumici.

Franjo: No, i kako se iz toga izvukao?

Liječnik: Pa, upravo je ovdje sudbina ljubazno posredovala. Zahvaljujući njegovoj potpunoj zaokupljenosti teorijom tog problema, na koju je trošio skoro svaki sat budnosti, počeo je po prvi put u svom životu zanemarivati eksperimentiranje. Rezultat toga, njemu potpuno nepoznat, bilo je zakazivanje nekoliko manjih jedinica njegove naprave. Tada je, po prvi put stroj počeo davati proturječne informacije – ne samo suprotne paradokse, već očite kontradikcije. Napose, stroj je jednog dana tvrdio da epistemolog vjeruje u odre-

đenu propoziciju, a nekoliko dana kasnije da u nju ne vjeruje. I ne samo povrijeđivši ga već ga i uvrijeđivši, naprava je tvrdila da on u tih nekoliko dana nije promijenio svoje uvjerenje. To je bilo dovoljno da u njemu naprosto izazove potpuno nepovjerenje u napravu. Evo ga sad, zdrav kao dren.

Franjo: To je zasigurno najčudnija stvar koju sam ikada čuo! Pretpostavljam da je stroj bio cijelo vrijeme opasan i nepouzdan.

Liječnik: Ni najmanje! Stroj je bio odličan sve dok ga epistemologova eksperimentalna nebriga nije izbacila iz kolosijeka.

Franjo: No zasigurno kad sam ja upoznao taj stroj, on nije mogao biti vrlo pouzdan.

Liječnik: Nije tako, Franjo, i to nas vraća vašem problemu. Ja znam sve o vašem razgovoru s epistemologom – sve je bilo snimljeno na vrpci.

Franjo: Onda barem sigurno uvidate da naprava nije mogla imati pravo kad je poricala da vjerujem da je knjiga crvena.

Liječnik: A zašto nije?

Franjo: Bože moj, moram li još jednom proživjeti tu moru? Mogu razumjeti da neka osoba može pogriješiti kad tvrdi da određeni fizički objekt ima neko svojstvo, ali znate li vi ijedan slučaj u kojem je osoba pogriješila kad je tvrdila da ima ili nema određene osjete?

Liječnik: Ma naravno! Poznavao sam jednom jednog sljedbenika sekte kršćanska znanost koji je imao strašnu zubobolju, bjesomučno je stenjao i jecao svuda naokolo. Kad su ga upitali ne bi li ga zubar mogao izliječiti, odgovorio je da nema što da se liječi. Tada su ga pitali: »Zar ne osjećate bol?« On je odgovorio: »Ne, ne osjećam bol; nitko ne osjeća bol, bol ne postoji, ona je samo iluzija.« Ovdje imamo slučaj čovjeka koji je tvrdio da ne osjeća bol, pa ipak je svatko prisutan odlično znao da on osjeća bol. Siguran sam da nije lagao, on se naprosto zabunio.

Franjo: No dobro, u takvu slučaju. Ali zar je moguće da se čovjek zabuni kad izjavljuje svoje vjerovanje o boji neke knjige?

Liječnik: Uvjeravam vas da bih i bez pristupa bilo kojoj napravi sumnjao da doista vjeruje u to onaj tko bi mi na pitanje koje je boje ova knjiga odgovorio – »Vjerujem da je crvena«. Čini mi se da bi u slučaju da doista u to vjeruje odgovorio »Knjiga je crvena«, a ne »Vjerujem da je crvena« ili »Meni izgleda crvena«. Sama bojažljivost njegova odgovora već bi upućivala na sumnje.

Franjo: Ali, zaboga, zašto sam ja trebao sumnjati u to da je knjiga crvena.

Liječnik: Vi biste to trebali znati bolje od mene. Da vidimo, jeste li ikada u prošlosti imali razloga da sumnjate u svoju osjetilnu percepciju?

Franjo: Da, jesam. Nekoliko tjedana prije posjeta epistemologu patio sam od neke očne bolesti zbog koje sam krivo vidio boje. No izliječen sam prije tog posjeta.

Liječnik: No onda nije čudo što ste sumnjali da je crvena. Doista, vaše oči percipirale su pravu boju knjige, no vaše se ranije iskustvo zadržalo u vašem umu i onemogućilo vam da stvarno vjerujete u to da je knjiga crvena. Naprava je znači bila u pravu!

Franjo: Pa dobro, ali zašto sam ja sumnjao u to da vjerujem da je to istina?

Liječnik: Jer niste vjerovali da je istina, a nesvjesno ste bili dovoljno pametni da shvatite tu činjenicu. Osim toga, kad čovjek počne sumnjati u svoju osjetilnu percepciju, sumnja se kao zaraza širi na sve više i više razine apstrakcije dok konačno cijeli sustav ne postane sumnjajuća masa nesigurnosti. Da sada odete u epistemologov laboratorij, da je stroj popravljen, pa da sad

ustvrdite da vjerujete da je knjiga crvena, kladim se da bi se stroj složio.

Ne, Franjo, stroj jest, ili bolje – bio je, dobar. Epistemolog je od njega mnogo naučio, ali je pogriješio kad ga je primijenio na svoj vlastiti mozak. Doista si nije smio dopustiti da proizvede tako kolebljivu situaciju. Kombinacija njegova mozga i naprave, od kojih jedno pomno ispituje i utječe na ponašanje drugog, dovela je do ozbiljnih problema u povratnoj sprezi. Konačno cijeli se sustav pretvorio u kibernetičku lju-ljačku. Nešto je moralo popustiti, prije ili kasnije. Srećom, bio je to stroj.

Franjo: Shvaćam. Ipak, još jedno pitanje. Kako je naprava mogla biti pouzdana kada je tvrdila da je nepouzdana?

Liječnik: Naprava nikada nije tvrdila da je nepouzdana, sve što je tvrdila bilo je da bi epistemologu bilo bolje da joj ne vjeruje. I bila je u pravu.